

УДК 340.69

Скрекля Л. І.,

vvskrekliia@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-0138-1234, Researcher ID: G-9097-2019

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та процесу,

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ: ОГЛЯД ЗАКОНОДАВЧИХ ФОРМУЛЮВАНЬ

Анотація. Стаття присвячена огляду законодавчих формулювань щодо незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Констатовано, що норма про незаконне використання гуманітарної допомоги є бланкетною, що зумовлює необхідність звернутись до регулятивного законодавства. До появи норми про незаконне використання гуманітарної допомоги такі дії отримували кримінально-правову оцінку за іншими статтями КК України, оскільки відповідні кримінально-протиправні діяння на законодавчому рівні вже криміналізовані в інших складах кримінальних правопорушень. З огляду на це, можна стверджувати, що законодавець, ставлячи за мету криміналізувати відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги, фактично здійснив диференціацію кримінальної відповідальності.

Розміщення норми про незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги серед кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності базується на суб'єктивному баченні законотворця, яке не завжди можна вважати логічним та послідовним. Незаконне використання гуманітарної допомоги може охоплюватись як системою кримінальних правопорушень проти власності (Розділ VI), так і кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (зважаючи на спеціальний статус суб'єкта (ч. 2, 3 ст. 201-2) (Розділ XVII).

Ознака мети отримання прибутку, незважаючи на її різностороннє тлумачення, дозволяє правозастосовним органам кваліфікувати дії суб'єкта як незаконне використання гуманітарної допомоги.

Поява у КК України ст. 201-1 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» створює невиправдану конкуренцію кримінально-правових норм та викликає більше питань, а ніж відповідей, що зумовлює потребу у її виключенні.

Ключові слова: гуманітарна допомога, незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійні пожертви, безоплатна допомога, кримінальна відповідальність, криміналізація.

Skreklyia L. I.,

vvskrekliia@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-0138-1234, Researcher ID: G-9097-2019

Candidate of Law,

Associate Professor, Department of Criminal Law and Procedure,

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

ILLEGAL USE FOR PROFIT OF HUMANITARIAN AID, CHARITABLE DONATIONS OR FREE ASSISTANCE: A REVIEW OF LEGISLATIVE FORMULATIONS

Abstract. The article is devoted to a review of legislative formulations regarding the illegal use of humanitarian aid, charitable donations, or free assistance for profit. It has been established that the norm on the illegal use of humanitarian aid is blanket, which necessitates the need to turn to regulatory legislation. Before the emergence of the norm on the illegal use of humanitarian aid, such actions received a criminal legal assessment under other articles of the Criminal Code of Ukraine, since the corresponding criminal and unlawful acts were already criminalized at the legislative level in other categories of criminal offenses. Given this, it can be argued that the legislator, aiming to criminalize liability for the illegal use of humanitarian aid,

actually differentiated criminal liability.

Placing the rule on the illegal use of humanitarian aid, charitable donations, or free assistance for profit among criminal offenses in the field of economic activity is based on the subjective vision of the legislator, which cannot always be considered logical and consistent. The illegal use of humanitarian aid may be covered by both the system of criminal offenses against property (Chapter VI) and criminal offenses in the field of official and professional activities related to the provision of public services (given the special status of the entity (Part 2, 3 of Article 201-2) (Chapter XVII).

The sign of the purpose of making a profit, despite its diverse interpretation, allows law enforcement agencies to qualify the actions of the entity as the illegal use of humanitarian aid.

The appearance in the Criminal Code of Ukraine of Article 201-1 "Illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or gratuitous assistance" creates unjustified competition of criminal law norms and raises more questions than answers, which necessitates its exclusion.

Key words: humanitarian aid, illegal use of humanitarian aid, charitable donations, free aid, criminal liability, criminalization.

JEL Classification: K14

DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2025-18-04>

Постановка проблеми. У зв'язку з вторгненням російської федерації на територію України в 2014 році та, слідом, веденням повномасштабної війни державою-агресором проти України, перед нашою державою постало чимало викликів, серед яких не лише протидія зовнішньому ворогу, який демонструє абсолютну зневагу цінності людського життя, але й проявам ганебної поведінки пов'язаної з незаконним використанням гуманітарної допомоги. Так, згідно дослідження Ukraine Support Tracker від 14 лютого 2025 р. Європа з лютого 2022 року виділила Україні 70 млрд євро фінансової та гуманітарної допомоги, а також 62 млрд євро військової допомоги. США виділили 64 млрд євро військової допомоги, а також 50 млрд євро фінансової і гуманітарної підтримки [1]. Очевидно, що гуманітарна допомога не обмежується наведеними цифрами, оскільки така також надавалась і неофіційним сектором з рук приватних фондів чи окремих волонтерів безпосередньо тим особам, які її потребують, оскільки «російське вторгнення в Україну наприкінці лютого 2022 року призвело до того, що приблизно 16 мільйонів людей або були переміщені зі своїх домівок, або намагалися вижити в екстремальних умовах конфлікту та терміново потребували гуманітарної допомоги» [2].

В такий надскладний період, безумовно, гуманітарна допомога повинна скеровуватись за призначенням відповідним адресатам. Щоправда, відомо про непоодинокі випадки її нецільового використання та розкрадання, що зумовило потребу запровадження кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою

отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Такий крок законодавця викликав чимало дискусій з приводу доцільності впровадження відповідної кримінально-правової заборони. Більше того, окремими дослідниками така законодавча новела вважається сумнівною, а відтак відстоюється позиція щодо виключення ст. 201-2 КК України з кримінального закону [3, с. 23].

Тимчасом, аналіз даних основних показників діяльності органів досудового розслідування, підготовлених Офісом Генерального прокурора, засвідчує, що протягом 2023 року зареєстровано 188 кримінальних проваджень, із-поміж яких скеровано до суду з обвинувальним актом 25, у 2024 вказаний показник знизився (зареєстровано – 107, скеровано до суду – 12 кримінальних проваджень) [4]. Наведені показники не схиляють до думки щодо ефективної протидії незаконному використанню гуманітарної допомоги. Щоправда, вони, скоріш за все, не окреслюють реального стану, оскільки чимало випадків нецільового використання гуманітарної допомоги намагаються приховати. Окрім того, не слід забувати, що латентність цього кримінального правопорушення зумовлена також умовами воєнного стану.

Отож, виникає питання: «Чи може поява ст. 201-2 КК України вважатися своєчасним, і таким, що впроваджує ефективні правові механізми протидії кримінально-правовими засобами такій аморальній поведінці»? Чи саме так це?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на відносну «свіжість» норми про

незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, все ж доводиться констатувати про наявність окремих напрацювань з приводу окресленої проблеми. Мова йде, зокрема, про наукові розробки А. Айдиняна, О. Бондарук, О. Дудорова, М. Костіна, О. Кришевич, М. Куцевич, Р. Мовчана, О. Маріна, А. Шаповала, М. Хавронюка, А. Шевчука та інших.

Постановка завдання. Основною метою цієї статті є огляд законодавчих формулювань щодо незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не викликає заперечень той факт, що законодавчим підґрунтям правильної кваліфікації кримінального правопорушення є точність опису ознак кримінального протиправного діяння у відповідній диспозиції статті Особливої частини КК України.

Перше, на що слід звернути увагу, це розміщення норми про незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги серед кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (Розділ VII КК України). Вочевидь, розміщення тієї чи іншої норми у відповідній структурній частині КК України базується на суб'єктивному баченні законотворця, яке не завжди можна вважати логічним та послідовним. «А тому розміщення норми у тій чи іншій частині кримінального закону – це засіб законодавчої доцільності структурувати норми. Систематика закону не завжди є відображенням системи самого права як ідеального утворення. І те, що інколи норми про різні склади одного злочину «розкидані» у кримінальному законі і потрібно логічні процеси, щоб відшукати таку систему, є лише свідченням, що, незважаючи на суб'єктивні хибі чи об'єктивні причини, право є системним утворенням» [5, с. 77]. Щоправда, не слід забувати, що суспільні відносини за своєю структурою є складними. Тому не слід виключати випадки, коли норма одночасно може претендувати на розміщення у кількох розділах Особливої частини КК України. Власне незаконне використання гуманітарної допомоги може охоплюватися як системою кримінальних правопорушень проти власності (Розділ VI), так і кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (зважаючи на спеціальний статус суб'єкта (ч. 2, 3 ст. 201-2) (Розділ XVII).

Ч. 1 ст.201-2 КК України вказує на продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном. У примітці до вказаної статті вказується, що під гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами та безоплатною допомогою, що складає предмет аналізованого посягання, слід розуміти поняття, визначені ЗУ «Про гуманітарну допомогу» та ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Отож, норма про незаконне використання гуманітарної допомоги є бланкетною, що зумовлює необхідність звернутись до регулятивного законодавства.

Відповідно до ч. 2 ст. 1 ЗУ від 22 жовтня 1999 р. гуманітарна допомога розглядається як цільова адресна безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з мотивів гуманності отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

У юридичній літературі справедливо наголошується, що предмети, які юридично не мають такого статусу, не можуть розглядатись як гуманітарна допомога, – навіть якщо вони, як і предмети гуманітарної допомоги, спрямовуються на здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, цивільного захисту населення та його повсякденних потреб. Це не означає наявності прогалини у кримінальному законі, оскільки вчинення дій, зазначених у ст. 201-2 КК, із предметами, що не належать до гуманітарної допомоги чи благодійних пожертв, може кваліфікуватися за статтями КК України про кримінальні правопорушення проти власності, кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності тощо [3, с. 23].

З огляду на це, для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 201-2 КК України необхідно встановити приналежність

відповідного майна до гуманітарної допомоги. Скажімо, вироком Таращанського районного суду Київської області від 1 листопада 2023 р. було засуджено особу за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги, з метою отримання прибутку, вчиненому у значному розмірі, під час воєнного стану. Зокрема, органом досудового розслідування та судом, встановлено, що винний, шляхом продажу з метою отримання прибутку, реалізував транспортні засоби, які були ввезені на територію України як гуманітарна допомога, для потреб Збройних Сил України [6].

Слід навести також інший приклад, де правоохоронні органи повідомили про підозру керівнику благодійної організації та двом його співучасникам, які у складі організованої групи в умовах воєнного стану розтратили кошти, призначені для закупівлі гуманітарної допомоги. За версією органу досудового розслідування, керівник обласної організації міжнародної гуманітарної допомоги, зловживаючи своїм службовим становищем, упродовж квітня-травня 2022 року залучив посередників для закупівлі продуктів харчування. Їх дії вірно кваліфіковані за ч. 5 ст. 191 КК України [7], оскільки відсутній предмет складу злочину, передбаченого ст. 201-2 КК України.

Характерною ознакою предмета аналізованого складу кримінального правопорушення є його значний розмір (ч. 1 ст. 201-2 КК України); великий розмір (ч. 2 ст. 201-2 КК України); особливо великий розмір (ч. 3 ст. 201 КК України). Відповідно до примітки до ст. 201-2 КК України під значним розміром слід розуміти вартість гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги яких у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Відповідно до ЗУ «Про державний бюджет України на 2025 рік» прожитковий мінімум для працездатних осіб становить 3028 грн. Отож, значний розмір складає 529 900 грн. Тобто, виходить, що у випадку, коли здійснено незаконне використання гуманітарної допомоги у менш значному розмірі, то за таких умов дії особи отримають кримінально-правову оцінку за ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» КК України, санкція статті якої є більш суворою у порівнянні з санкцією ст. 201-2 КК України. Через помилку законодавця, за твердженням М. Хавронюка, фактично більш тяжкий злочин – розтрата в значних розмірах – має каратися менш суворо (за ст. 201-2 КК

України), ніж розтрата в розмірах, які відповідно до ст.201-2 КК України не є значними (за ст. 191 КК України) [8].

Обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст.201-2 КК України є мета, яка полягає в отриманні прибутку, яка «може бути доведена, якщо особою фактично отримано прибуток або якщо вона вчинила дії (замах на кримінальне правопорушення), в результаті яких мала отримати прибуток – різницю між транспортними чи іншими витратами і доходом» [8]. Так, скажімо, А. Шевчук та О. Бондарук вважають, що законодавчою хибою є власне вказівка на мету отримання прибутку при незаконному використанні гуманітарної допомоги. Для обґрунтування своєї позиції вчені моделюють приклад, коли волонтери, маючи чималу суму коштів та певний проміжок часу до їх цільового використання, вирішили їх тимчасово розмістити на депозитному рахунку з метою отримання прибутку та подальшого його використання у благодійній діяльності. А тому вищенаведені науковці вважають, що законотворцю слід зробити акцент не на самому факті отримання прибутку, а на меркантильному контексті його розпорядження (розтрата, заволодіння, привласнення) [9, с. 188]. Натомість, М. Куцевич наполягає на вилученні із диспозиції відповідної кримінально-правової норми вказівки на мету отримання прибутку [10, с. 51–52]. Видається, що такий підхід хоч і містить раціональне зерно, втім не позбавлений недоліків. У вищенаведеному прикладі в діях осіб мають місце лише ознаки об'єктивної сторони розглядуваного складу кримінального правопорушення, оскільки їх умислом не охоплювалось привласнення отриманого прибутку, оскільки мета (використання у благодійній діяльності) мала суспільно-корисний характер. А тому, видається, що саме ознака мети отримання прибутку, незважаючи на її різностороннє тлумачення, дозволяє правозастосовним органам кваліфікувати дії суб'єкта як незаконне використання гуманітарної допомоги.

До появи норми про незаконне використання гуманітарної допомоги такі дії отримували кримінально-правову оцінку за іншими статтями КК України, оскільки відповідні кримінально-протиправні діяння на законодавчому рівні вже криміналізовані в інших складах кримінальних правопорушень. З огляду на це, можна стверджувати, що законодавець, ставлячи за мету криміналізувати відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги, фактично здійснив диференціацію кримінальної відповідальності, яка, як

слухно зауважує О. Марін, є цілком нормальним процесом, якщо він використовується свідомо та може стати ефективним засобом кримінально-правового регулювання. Втім, на думку, цього вченого, диференціація кримінальної відповідальності у даному випадку стала результатом помилки законодавця [11, с. 335].

З огляду на це, заслуговують на схвалення твердження М.Хавронюка, що якби ст. 201-2 КК України не було, то продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, або укладення інших правочинів щодо розпорядження таким майном, вчинені з метою отримання прибутку кваліфікувалися би за ч. 4 або 5 ст. 191 КК України як розтрата чужого майна або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, очевидно, що поява у КК України ст. 201-1 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» створює невинуватену конкуренцію кримінально-правових норм та викликає більше питань, а ніж відповідей, що зумовлює потребу у її виключенні. А тому необхідність подальших наукових розробок з питань кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги, сумнівів не викликає.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ukraine support after 3 years of war: Aid flows remain low but steady – Shift towards weapons procurement. 14.02.2025. URL: <https://www.kielinstitut.de/publications/news/ukraine-support-after-3-years-of-war-aid-flows-remain-low-but-steady-shift-towards-weapons-procurement/>
2. Факапи міжнародної гуманітарної допомоги Україні та способи їх вирішення. URL : <https://nashigroshi.org/2022/07/02/fakapy-mizhnarodnoi-humanitarnoi-dopomohy-ukraini-ta-sposoby-ikh-vyrishennia>
3. Дудоров О., Мовчан Р., Каменський Д. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С.21-37
4. Звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування у період 2023-2024 р.р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
5. Стиранка М.Б. Кримінально-правова характеристика сепаратизму в Україні: дис. доктора філо-

софії. Спец. 081 “Право”. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2020. 264 с.

6. Вирок Таращанського районного суду Київської області від 1 листопада 2023 р. Справа № № 1-кп/379/107/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114670124>

7. Розкрадання гуманітарної допомоги: повідомлено про підозру керівнику благодійної організації. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/257948-khischenie-gumanitarnoy-pomoschi-soobschen-o-podozrenii-rukovoditelyu-blagotvoritelnoy-organizatsii>

8. Хавронюк М. І. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/ za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/>

9. Шевчук А. В., Бондарук О. М. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Вип. 72. Ч. 2. С. 184–191.

10. Куцевич М. П. Проблеми кримінальної відповідальності за ст. 201-2 КК України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». *Соціологія права*. 2022. Вип. 1–2. С. 48–57.

11. Марін О.К. Проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги за КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6.2022. С.334-338

REFERENCES:

1. Pidtrymka Ukrayiny pislya 3 rokiv viyny: Potoky dopomohy zalyshayut'sya nyz'kymy, ale stabil'nymy – Zsuv u bik zakupivel' zbroiy. 14.02.2025. URL: <https://www.kielinstitut.de/publications/news/ukraine-support-after-3-years-of-war-aid-flows-remain-low-but-steady-shift-towards-weapons-procurement/>
2. Fakapy mizhnarodnoyi humanitarnoyi dopomohy Ukraini ta sposoby yikh vyrishennya. URL : <https://nashigroshi.org/2022/07/02/fakapy-mizhnarodnoi-humanitarnoi-dopomohy-ukraini-ta-sposoby-ikh-vyrishennia>
3. Dudorov O., Movchan R., Kamens'kyi D. Kryminal'na vidpovidal'nist' za nezakonne vykorystannya humanitarnoyi dopomohy: problemy kvalifikatsiyi ta vdoskonalennya zakonodavstva. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2023. № 1. С.21-37
4. Zvit pro zareystrovani kryminal'ni pravoporushennya ta rezul'taty yikh dosudovoho rozsliduvannya u period 2023-2024 r.r. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
5. Styranka M.B. Kryminal'no-pravova kharakterystyka separatyizmu v Ukraini: dys. doktora filosofiyi. Spets. 081 “Pravo”. L'vivs'kyi derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav. L'viv, 2020. 264 s.

6. Vyrok Tarashchans'koho rayonnoho sudu Kyivs'koyi oblasti vid 1 lystopada 2023 r. Sprava № № 1-кп/379/107/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114670124>

7. Rozkradannya humanitarnoyi dopomohy: povidomleno pro pidozru kerivnyku blahodiynoyi orhanizatsiyi. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/257948-khischenie-gumanitarnoy-pomoschi-soobschen-o-podozrenii-rukovoditelyu-blagotvoritelnoy-organizatsii>

8. Khavronyuk M. I. Za nezakonne vykorystannya humanitarnoyi dopomohy – kryminal'na vidpovidal'nist'. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/>

9. Shevchuk A. V., Bondaruk O. M. Kryminal'na vidpovidal'nist' za rozkradannya humanitarnoyi dopomohy. Naukovy visnyk Uzhhorods'koho

natsional'noho universytetu. Seriya : Pravo. 2022. Vyp. 72. CH. 2. S. 184–191.

10. Kutsevych M. P. Problemy kryminal'noyi vidpovidal'nosti za st. 201-2 KK Ukrainy «Nezakonne vykorystannya z metoyu otrymannya prybutku humanitarnoyi dopomohy, blahodiynykh pozhertv abo bezoplatnoyi dopomohy». Sotsiolohiya prava. 2022. Vyp. 1–2. S. 48–57.

11. Marin O.K. Problemy kryminal'no-pravovoyi otsinky nezakonnoho vykorystannya humanitarnoyi dopomohy za KK Ukrainy. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. №6.2022. S.334-338

Стаття надійшла до редакції 26.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису

після рецензування: 23.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025